

հաղորդելու թէ խօսքով և թէ օրինակով: Դպրոցների հոգաբարձուք, խնամակալք, կառավարիչք և ուսուցիչք, փոխանակ անձնական և մասնաւոր ինտրիգների ասպարէզ անելու իրանց յանձնուած դպրոցները, պէտք է աշխատեն աւելի սոցա մէջ ապաւինուած հայ ապագայ սերնդի մտաւոր և բարոյական կրթութեան համար: Եթէ մեր եկեղեցականք, ծնողք և հայ մանկուոյ կրթութեան աշխարհական պաշտօնեայք հոգ չտանեն իրանց պարաքը ճշտութեամբ և խղճի մօռք կատարելուն, մեր ապագայն կլինի բարոյական անկումն և կորուստ: Իսկ այդպիսի դէպքում պատասխանատուութիւնն այն անձոնց, որոնց անհոգութեամբ և անտարբերութեամբ կտուժէ խեղճ ազգը—մեծ կլինի թէ Աստուծոյ և թէ պատմութեան տուտ: Այս վարչութիւնի պատասխանատուութիւնը թող հայ եկեղեցականաց և աշխարհականաց մտածման առարկայ դառնայ և ղգաստանան, քանի որ դեռ ուշ չէ:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

... Խճագիւր Տէր,

Հայք ինքնավարութենէ զրկուելուց 400 տարի յետոյ, յաւարտ 18րդ դարու երբ արդէն ենթարկուած էին ազգի ազգի տանջանաց, . . . երբ Օսմանեան կառավարութիւնը նոր սկսեր էր ձեռն կարկառել Հայաստանի այդ հեռաւոր գաւառաց վրայ, դարձեալ պարսից և ռուսաց հետ անդադար պատերազմներու միջոցին քիւրդ տեղակալ պէյերու և գունդազունդ աւազակաց խմբերու ձեռք որպես համիլէ կը դառնային, մինչ ցթանդիմաթի հաստատութիւնը, որ հետզհետէ նոցա առաջ քն առաւ, հայքն ազատելով իրենց նախկին անտանելի վիճակէն, որ ըստ կարեաց ձեռն արկի գրել, որ Ժամանակի տգիտութեան առթիւ դուրս է մնացած նոր պատմութեան տեսութիւնից:

Որին թէպէտեւ չկրցայ այն կենդանի գոյնն ու նկարը տալ՝ որպէս պարտ ու պատշաճն էր, բայց և այնպէս «Նկարագիր Ս. Յովհաննու վանուց և վիճակի նորին Բագրեւանդայ» անուն վերնագրով պատմական յօդուածն իւր հետաքրքրական բովանդակութեամբն ևս ոչ նուազ լոյս պիտի

սփռէ մեր մօտիկ անցեալի վրայ, որով չի մերժուիր Ձեր տեսութենէն, հիւրնկալել զայն Ձեր ազգօգուտ հանդիսի մէջ, ի քաջալերութիւն միայնոց. որ դարձեալ պատճառ պիտի լինի ինձ նոյն խնդրոյն մնացեալ մասն ևս նկարագրելով Ձեզ ուղարկել, ինչպէս այս անգամ:

Պ. Յ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆՑ.

1888 յուլիս 20. Աւաշկերտ ի գիւղն Ձետկան:

ՆԿԱՐԱԳԻՐ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՎԱՆՈՒՅ

ԵՒ

ՎԻՃԱԿԻ ՆՈՐԻՆ ԲԱԳՐԵՒԱՆԴԱՅ.

ՌՄԾԴ Հայոց թուականին՝ այն է Օսմանեան պետութեան կիւլ-հանէի օրէնսդրութեան հաստատումէն 35 տարի յառաջ, դեռ ևս բռնաշնչ (միւթէսարիֆ կալա) և կիւրապաղատը (Գայմագամ) ըստ տեղական պահանջման կը հաստատուէին. տիրապետող քիւրդ բէյերից: Քիւրտ տարրը կազմուած է մի քանի աշիրաթներից, որք ունին իրենց առանձին կոչումը ու էլաղասին (ցեղապետ). իւրաքանչիւր ցեղապետ ունենալով ընդձեռամբ իւր ջոկ այրուձին իր իսկ ցեղից և մերձաւորներից կազմուած: Ահա նոցանից հզօրագոյն էլաղասին կամ բէյը մի ողջ գաւառի և գաւառականների իշխանութիւնը կընդունէր բարձրագոյն իշխանութիւնից կաշառքով: Սոյն նոր Միւթէսարիֆն, որ միանգամ մահու և կենաց սուրն ի ձեռին աւած կուգար, իր ռոճիկը կստանար իր կառավարութիւնից թէ չէ, լաւ չեմ յիշեր. միայն սա գիտեմ, որ թողակը իր այրուձիով հանդերձ կառնէին կարծածից ալ աւելի հայ ժողովրդէն:

Սոյն իշխանութիւնը՝ երաշխաւորեալ չէ, երկարատեւ չի կարող լինել. շատ չանցաւ կառավարիչ բէյը կրեսոսի վարպետ որդիներէն մին դարձաւ, բազում հարստութիւն կուտեց, իւր բեռը կապեց և ահա միւս օր մէկէլ տեսնես գուժկանը գլխաբաց, բորիկ, միատակ շապկով ու հնոտի ճերմակ վարտիկով աչք յարտասուտ լացն ի բերան աղիողորմ ճիչ արձակելով կորաքամակ եկաւ, ելաւ յատեան փաշայի յայտնելով՝ «ի սէր Աստուծոյ Սիպկանցի Հիւսէին աղայն եկաւ թալլանց, ղարկեց

տարաւ մեր ամէն շարժական կայքը, զոմանս գերի վարիչով, տեանք, օգնութեան հասէք, գոնէ մեր օրօպահիկն ու գերին ազատեցէք : Իսկոյն փաշայն ոտից ցզլուխ զինուած իւր պատերազմիկ այրուծիով վրայ կը հասնէր ընդ հուպ արիւնահեղ կռիւ կը ծագէր, ի վաղիւ անդր փաշայն և սոսպտակիչ ցեղապետը ի Կարէն կուսակալի քով կը յիութային հասնել առ ի դատապարտելոյ զմիմեանս այլ և այլ բարուրանօք : Որովհետեւ Միւթէսարիֆը իւր նախորդի գլուխն նմանօրինակ դեր մը խաղացեր էր. այժմ կարգն եկաւ իրեն : Կաշառքը մեծ գեր խաղաց. դատին պարտաւորեցաւ նա, հրոսակապետն լիազօր կառավարչապետութեան պաշտօնն ստանձնած յաղթանակաւ եկաւ ի Պայազիթ : — Ձին ու ջորին կռուեցան, էջն ոտքի տակ ընկաւ ոտքերն մեկնեց, փռուեցաւ : — Նոքա կը շահին, երկուքի համար ալ սոյլորական բան է : ամօթ չէ դա, գէթ խեղճ հայք զոհ լինին նոցա կրից և շահուն :

Հայաբնակ գաւառները, որ այն ժամանակ առաւել ևս բազմամարդ էին քան թէ հիմա, սւրիշ գործ ու զբաղմունք չունէին, բացի գիշեր ցորեկ աշխատելէ ոչ - քրիստոնեայ յաճախորդներին ձրի հաց մատակարարելու : Այն ինչ հաստատելու համար յառաջ կը բերեմ մի քսոմենիի անցք, թող զգայուն սիրտդ չվիրաւորի . . . ընթերցողդ, կը վեր առնեմ նա մի տապանաբարէ, որ կարգացուեր է Ալիկօր գեղջ գերեզմանատան մէջ : . . . Նա նահապետ Մարտիրոսեան, կռուի տարին որ անց ու դարձը չափազանց էր, միայն մի օր իմ սեպհական հաց ու ջրով կերակրեցի 1000 անկանոն այրուծի, երբ երեկոյեան ամենայետին գալողն եկաւ, ոչինչ գտաւ ուտելու ի տան իմում : քաշեց գօտուց ատրճանակը և պարպեց զայն ինձ վերայ, անտի դիմաթաւալ գետին ընկնելով՝ հոգիս աւանդեցի առ Աստուած, որը ապա հեռանալով ազատ մեկնեցաւ գնաց :

Ոչ մի հայօրեար չէր վստահիլ յայնժամ գոնէ մի սորուկ մահմետականի սիրտ կոտրել, ուղածը չտալ, ըստօրում՝ բաւական էր նա իւր հոգին ներկէր, երթայր փաշայի առաջ յայտնէր թէ այս ինչ կամ այն ինչ անձը ինձ բերան . . . հայհոյեց. միւս օր նա կախաղան բարձրացած ընդ քարշ կերթար, կուգար :

Սուրբաբար քիւրտերը ապրուստի ուրիշ եղանակ չունենալով՝ հայաբնակ գիւղօրայքն էին գտել իրենց համար եզակեան արգուանդ դաշտ կերակրիչ։ Աշուհքէ՝ աշուհք կալերէն կը վերցնէին իրանց միամեայ պաշարը, քիչ անգամ սակաւ ինչ գնորդով։ Վրանաբնակ են նոքր, քար քարի վրայ դրած չեն, պատուարուելու յատուկ շէնք չունին։

Ահա ձմեռն եկաւ, տեղատարափ ձիւնը երկինքէն կը տեղայ, նոքա լեռներէն վար իջած, չուեցին տարւոյն դատաւորի բաժանմամբ խումբ խումբ կազմած զետեղուեցան ի հայաբնակ գիւղօրայս, որը ի նոցանէ և եթ փոխանակ հայոց կըստանար մի չնչին տուրք իր քսակին յատկացեալ։ Մէն մի տուն իր անասնովք հանդերձ մի հայ տան վրոյ գնալով՝ նորա լնակաւորս՝ Իմէջ՝ տեղ առնելէ վերջ՝ մարագի բանալիքը, խոտի դէղը անձնիւր անկոյ չիւրի ձեռք անցնելու էր, որքան կամենայ նա իւր անասնոց առաջ մտուրքը կը լեցնէ, ոչ քողելուն մէջքն է ցաւել, ոչ կրիւն և ոչ ևս բարդելուն։ Յայնժամ հայ գերանդուորի սիրտը ճմլէր, աղիքը գալարէր, աչք գոցէր առ ի չտեսանել, բայց ինչ օգուտ, իւր իրաւունքները բռնարարուած էին արգէն, գտն տմենադատաւոր գերագոյն էակին այցելութեան էր թողած։ Վերջապէս բռնի կերակրել կուտային իւրեանց անասունքն՝ մինչև որ գարուն պարգևէր նոցա նոյնպէս ձրի առատ խոտ ու ջուր, լերինք ծածկուէին կանաչազարդ տերևօք, արօտով և երփներանգ ծաղկամբ, որք ուր ուրեմն դուրս սողային իրենց տեղակալած օթեակներէն, բովանդակ մարդոյ և անասնոյ պաշարը սպառելով։

Տեղական բարբառով կերակրուող տարրը կըսուէր զլախճի, իսկ կերակրիչը զլաչ, առաջինք էին Զիւանցի, Սիպկանցի, Հայտարանցի, Զամալտանցի, Զալալցի, Մամանցի, Սալարցի, Բարազցի և այլ ինչ սոցին նման բազում խառնիճաղանճ աշիրաթրաթներ, որք լինէին թուով աւելի քան 10,000 տուն։

Բայց զի ծնատող փաշաներէն առաջինը եղաւ Իբրահիմ բէկ ոմն, որ խորհեցաւ նոցա վրանները բաժնալ, ընդ լծով հնազանդութեան դնել, որ իրենց բնակութեան համար տուններ չինեն, հողագործութեամբ և արհեստիւք պարապին կամ այն է իւր

իշխանութեան երկրէն դուրս գնան: Բաւական է ասաց նա — որ այլոց աշխատանքով կիրակրուին, երկրի բարգաւաճման արգելք դառնալով՝ որպէս մուկն սւ մորեխ կռծեն և չորացնեն նորա արգիւնաբերութիւնը:

Գովելի ձեռնարկ, սակայն ուրբաթ շուտ եկաւ քան զշաբաթ: Գործն աւելի չարագոյն հետեանք ստացաւ, վասն զի այս լսելով քիւրդ բէկերը, որ Երասխաձորի Բարթող լերան ամառանոցները կը բնակէին, դիմեցին Երեւանի նահանգապետ պարսիկ Հասանխանի և նորա խորհրդով ու զօրութեամբ դառնալով զայրացեալ քիւրդը միահամուռ արշաւեցին Բայազետի վերայ:

Յայնժամ Իբրահիմ փաշան սև շուարաւ, իւր նախագիծը փութով խոյս տուաւ իր երեքեալ մողէն: Այն որ խնամ տունէր զերթ հայր հայ գիւղօրէից վիճակը բարւոքելու. այժմ կը նկրտի գէթ իւր անձը պաշտպանել:

Ի՞նչ ընէ խեղճը, գայլը որքան պահես, ընտանի կենդանի չի դառնալ: Նաու կռուեցան, շատ էլ մարդ մեռան. թէ և Բայազետը չըկարողացան առնել, ձերբակալել զԻբրահիմ փաշան. բայց և այնպէս պաշարման մէջ թողնելով զնա, իբրև վայրագ գազան անցան, Բագրեւանդէն սկսեալ կողոպտեցին, կոտորեցին մինչ ի Տուարածատափ. զորս աւեր և ի չիք դարձուցին: Այս աւարառութիւնք . . . 1807 թուականից սեպտեմբեր 1 էն սկիզբն առնալ շարունակուեցաւ մինչ ի յամս 1829, այսինքն ողջ 13 տարի:

Այս միջոցին հայոց կրած բիւր ազգի վիշտն ու տառապանք իմ տկար գրիչ չի զօրիր մերկապարանոց դուրս ածել, այլ կը թողում ուշիմ մտաց դատել: Գաւառի փարթամ ու հիւրընկալիչ իշխանը փոխանակ լօգկի (Յիւպէ) քուրճ զգեցած, չուանէ գօտի մէջքունք կսպած բոկ և հետի իրենց թշուառ ընտանեաց ձեռքէն բռնած յերկրէ երկիր կածէին, յԱյրարատ, Արտազ, ի Կեսարիա, ի Զիտտա և ի Հիճազ. . . :

Այնպէս եղաւ որ եօթ տարի գիւղերն ու դաշտերը Դիոգինէսի լապտերով ժուռ գայիր մի հայ մարդ չէիր կարող գտնել, այլ միայն հետեւեալ հինգ ամրոցները բնիկ և փախստէից մաս մը ապաստանած ամրոցան, կացին ի Բայազետի, ի Դիատուն, ի

փոխ Ս. Յովհաննու, ի Վաղարշակերտ և ի Մաղազի:

Սակայն տեսնենք Իբրահիմ փաշան կրտսնի՞ այդ անպատուութիւնը, աւելի քաջ համարուած մնացեալ հայորեալք կրնան հանգիստ գտնել, և այդ անտանելի վիճակից ազատուելու համար նոքա ի՞նչ միջոցների ձեռք պիտի զարկէին:

Ի 1808 ի 1 Ն յունվարի իբրև վիրաւորեալ արջ դուրս եկաւ նա իւր պաշարման վիճակէն, կրկին դօրք ժողովեց առաւել քան զառաջինն, ընդ որս և Արծափեցի հայազգի Բանէեան խորտիշագեղն քաջարին Մանուկ 1000 հրացանաւոր հետեակ հայոց զօրքով՝ յառաջ խաղաց նոքօք հանդերձ բուն բարեկենդանին հասաւ ի Վաղարշակերտ, ուր էր ամրացեալ հրոսակապետ Թամար բէգը: Արիւնահեղ ճակատամարտներէ զինի, երբ տեսաւ նա այլ ևս չի կարող առնուլ զհողարեբոցն, պաշարեց զնա ի գլեկի անդ և դարձաւ յետ ընդ կրունկ իւր տարուբերեալ, չարութեան թոյնը թափեց մնացեալ հայ ընտանեաց վրայ: Հեղեղանման ծանօթ կողոպտուէն սզատուած հայոց բովանդակ անասնեղէնք, տանց կահ կարասիք հաւաքեց նաւ 3000 ոսմար ցորե ոն, որը յանձնեց նոցա շալակով տանել, ամբարել յԻւջ—Քիլիսէ վանքը, ուստի հեռու է ի նոցանէ իբր 13 ժամու ճանապարհաւ:

—Դէ՛հ, շո՛ւտ զօրքը պիտի դառնայ այնտեղ, նոցա պաշար է հարկաւոր, յետաձգել չի կարելի:

Իբրահիմ փաշայի սոյն ստիպողակոն հրամանն իսկոյն գործադրուեցաւ: Արական սեռի ամեն հասակի անձինք իւրեանց բռնեիրը կապեցին պրծան, կռնակին առած, ուղևորեցան:

Որովհետև եղանակը կարի ձմեռ էր, բուք էր, գրեթէ ամեն օր դառնաշունչ հովը իւր դերը կը կատարէր, ամպրոպաշուք այեբք մշտառատ ձիւն կը տեղոյին. մարդահասակ ձիւն էր նստած գետնի վրայ, ճանապարհները փակուէր էին, թռչունք իրենց թռերով չէին կարող թռչիլ, երթալ գալ: Իբրահիմ փաշան 2000 թիւաւոր ևս հայերից վեր առաւ իւր հետ ուղին հորդել բնիւ զօրաց և ռազմավթերից փոխադրման համար:

Երևակայութեամբ սլացիր այնտեղ, դառն աշխատանք, լաց, կո՛ծ և աղաղակ. մորակի և վարոցի շփրոոց շատ անգամ

օգին կըշփուի բեռնաբարձ թիաւորի աչքերից արտասուք քամելով եղանակին խտուածիւնը առաւել ևս կգառնացնէ։ Բազմաց ոտքունը և ձեռքունը, ունչք ու տականջները ցրտատար եղան, ոմանք սառեցան իսկ ճանապարհայն. նոյա գերեզմանը շեղջակոյտ ձիւնն ելաւ, իսկ կարգակաւար քահանայն սուլող քամու ձայնն ու շվոցն, որ զինչ եղերամայր կորստայ ու կարդայ։

Հուսկ ուրեմն հրկիրը ճռաքաղ առնելով մնացեալքն ինքն իսկ փչացրեց, Հոգեգալստեան կիւրակին ժամանելով իւր տեղն ի Բայազիտ։

Այնուհետեւ իրացն եղիւութիւնը արձագանք գտնելով Կարնոյ կուսակալութեան դահլիճը, Իբրահիմ փաշան պաշտօնունկ ըրին։ 1814ին Բահլու փաշան 1000 քսակ դրամ կաշառք խոստանալով կուսակալին՝ իշխանութիւնը վեր առած եկաւ ի Բայազիտ, որի համար վաղուց գնալով կրդեգրէր անդ։

1000 քսակ դրամ՝ կանխավճար չէ. ի՞նչպէս պիտի ստացուի, կուսակալը հաւատ չի ընծայեր։ Ուստի Բահլու փաշան ղայն միամտացնելու համար, Պայազիտոյ 12 անձինք բռնելով իբր գրաւ ուղարկեց ի Կարին, երեւիքն էին Արծրունեաց նաւասարգեան Յակոբ ադան, Սիրունեան Առլան ադան ուր կալանաւորեալ մնացին նոքա, մինչ 1000 քսակն առնուեցաւ հայերէն և յղուեցաւ կուսակալին, որ ապա անտի երկոտասանքն արձակուեցան, եկան ի տեղիս իւրիանց։

Բ.

Բահլու փաշան իւր իշխանութեան օրով տուի Քաջ գրտնուեցաւ քան իւր նախորդները։ Սա թէ կրնեղէր, կրդեղեր ալ։ Մօտ 2—3 տարւոյ ժամանակամիջոցում, հազհետէ առանց խռովութեան և յուզման ըստ կարելոյն օրինազանց ստահակներն կարգ ու կանոնի բերեց։ Աւարառութեանց առաջքն առաւ, աւազակաց որջերը՝ հովուաց հօտերի փարախ դարձան. անդ այլ ևս հայ հողագործը համարձակ, ապահով իւր արտն ու տափը կարող է հերկել, վարել ու ցանել, գառն ու գայլը միասին կարածեն։

Այս լուրը կայծակի արագութեամբ թռիչք առաւ և ամեն կողմ տարածուեցաւ: Ոչ սակաւ խնդացին ու բերկրեցան մի-մի հեռաւորները, փութացին ու եկան և իւրեանց ընտելոյրքն կուտուեցան:

Սորա որպէս աշխատասէր ազգ, որը երկու ոտն ունէր, ելկուք էլ փոխ առաւ, շտապ շտապ ինկած այս ու այն կողմ, գլուխն զարկեց քարին, քարը զարկեց պատին. մարդ էր որ այնուհետեւ իր պակաս պաւտ գործերը կը հոգար, որը լծուեղն, որը կիթու կովն, այծ ու մաքի, որը ուտելիք, սերմացու ցորեան, կտաւատ, հաճար ու կորեակ, գարի, սսպն ու ոլոռ փոխով մերձակայ հարուստ քրդերից կը վերցնէին, ոմանք ևս քայքայուած, քանդած խրճիթներն ու գոմերը կը նորոգէին:

Իսկ թեմականներու հոգեւոր պէտքերն ևս Ս. Յովհաննու վանուց վարդապետներն ու թերուս ծխական քահանայքն անթերի կկատարէին, որոնք մերթ ընդ մերթ զինուորեալ կայցելէին իրենց սիրեցեալ հօտին և լքեալ սրտերու մխիթար կը հանդիսանային:

Սակայն ափսոս որ նոցա համար այս պայծառ ու անդորր օրերը շատ ժամանակ չտուեցին: Զի դեռ ուղորովին իրենց գաղթականութեան տրեխներն չէին մաշուեր, դեռ իրենց գիւղական անշուք խրճիթներն նոր էին զետեղուել՝ նոր էին դոյզն ինչ շունչ քաշել, օրական պարէնն հոյթալթել և ահա երկինքն ամպեց:

Նման զնման սիրէ. անօրէն Հասան խանը՝ որ իւր կենաց բոլոր օրերը եղեռնագործութեամբ և եթ անցուց առ ինքն կուշեց իր շրջակայքն գտնուող քրդական համակ ցեղապետներն և պատուէր տուաւ նոցա կուռ և կազմ լինել յարձակման մը համար և վաղ ընդ փոյթ իւր պարսկական բանակն առած, արշաւեց նոքօք հանդերձ ի վերայ Բայազիտու:

1820 ին մինչ նոքա ընդ Օսմանցիս պատերազմէին և ահա Շահզադէն ևս հասաւ յօգնութիւն նոցա, որք յաղթանակն առած անցան ի Մուշ:

Այդ կռուի տաք աւերչութեան ժամանակին, հայի խօսքը կը լինի. թուրք բերանին չորցած էր, մի ծակը հազար զահեկանի

կլինդռեն, ոտքի տակ ընկած էին, անցնող դարձողը կը կոխկռտէր կըլլկէին, ծեծէին, կսպանէին, ունեցած չունեցածնին ձեռքերէն կառնէին. ալ տանողը՝ տանողի էր, հարց ու փորձ անող չկար. կուզէ թէ մի կովի պողէն տաս մարդ բռնէր՝ դարձեալ պրծնելիք չկար:

Այսու ամենայնիւ կրակ ու բոց Հասանխանը սորանով ալ չբաւականացաւ, նա ըմբռնէր մի ստուար գուռի առած մեկնեցաւ անտի, շուտով ասպատակներ սփռուեցան. դաշտ ու գուրան բռնեցին ձեռք ընկած տնակալ թուրք ու հայ կողոպտեցին, գերի վարեցին Խնուսի, Վարդոյի, Բաքմանի, Քեղիի և այլ և այլ տեղեաց ընակիչները՝ Տուարածատափի վրայով անցան յերևան, գերեաց բիւր անէծքն ու աղաղակը իրենց հետ տանելով:

(Շարունակելի)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴԱԿԱՆ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՔ.

(Շարունակում).

ԱԲ.

Քելիլէանդ գէղը. նորա ցոյցեաց-նիւնը և խալափողները. շինական դասաւարտ-նիւնը. Օրնաւանդ գէղը. նորա հան-նիւնները. Բաղլէանդ գէղը. նորա հան-նիւնները և հանգրգրանները: Պարսկական յիշատակում-նիւն. ճանապարհը դէպի Սաւրէ Ասորոս ծառի լանդը. լանդի ծառասրանը. Ելեղցին. արշաններ. գաւիւ. Ելեղցոս արշանագրոս-նիւնները:

Իջայ կրկին Արփաշայի աղմկալից ափերը, այն տեղ, ուր գետը խառնուելով Ալագեազի կամ Ղոյթուլի գետի հետ՝ կազ-